

مسائل مستحدثه قضا (جلسه ۱۸) چهارشنبه ۱۴۰۲/۰۸/۰۳

بررسی فقهی قانون تجارت؛ افلاس شرکت، شهادت زن (مستقلاً یا منضماً) در حق الناس،
بررسی روایات

اثبات ادعای افلاس

شهادت زن در حق الناس

بحث در این است که افلاس چگونه اثبات می‌شود؟ گفته شد که افلاس یا حجر دعوی غیرمالی مستتبع مال است، یعنی حجر ابتدائاً دعوی مالی نیست گرچه غرض از این کار مسائل مالی است. دعوی که حق الناس است و غیرمالی است اما موجب مال می‌شود، آیا با شهادت زن به تنهایی و با شهادت زن به‌ضمیمه مرد اثبات می‌شود؟ کمتر مسئله‌ای در فقه مانند این مسئله داریم که کلمات علما این قدر مشوش باشد.

بررسی روایات

حدیث چهاردهم: **وَعَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْوَشَاءِ عَنْ أَبِي بَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَرْأَةِ يَحْضُرُهَا الْمَوْتُ وَ لَيْسَ عِنْدَهَا إِلَّا امْرَأَةٌ أ تَجُورُ شَهَادَتُهَا أَمْ لَا تَجُورُ فَقَالَ تَجُورُ شَهَادَةُ النِّسَاءِ فِي الْمَنْفُوسِ وَالْعُدْرَةِ. (وسائل الشیعه ج ۲۷ ص ۳۵۵ باب ۲۴ از ابواب کتاب الشهادات ح ۱۴)**

از امام سؤال کردم که درباره زنی که در حال مرگ است و می‌خواهد وصیت کند و نزد او هیچ مردی نیست و فقط زن هست، آیا شهادت زن نافذ است؟ امام فرمود: شهادت زن در بچه‌دار شدن و بکارت پذیرفته می‌شود

در اصول فقه گفته شده است که از مسلمات است که مفهوم لقب حجت نیست و تقریباً همه قبول دارند. مثلاً «و السَّارِقُ وَ السَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً» (مائده/۳۸) مفهوم ندارد. این حدیث هم لقب است ولی مفهوم دارد. سائل سؤال می‌کند اگر زنی در حال مرگ باشد و مردی هم نیست، آیا شهادت زن پذیرفته می‌شود؟ امام علیه‌السلام می‌فرماید: شهادت زن در نفاس و بکارت پذیرفته می‌شود. در مقام این است که غیر این دو مورد پذیرفته نمی‌شود. لذا این جمله باید مفهوم داشته باشد، اگر حدیث مفهوم نداشته باشد جواب امام ربطی به سؤال سائل ندارد.

چند نفر با نام حسین بن محمد در رجال هست، لذا مشترک است ولی مشترک بین چند نفر است که همه آنها ثقه هستند. نجاشی درباره معلی بن محمد گفته است کتاب‌های او خوب است اما احادیثی نقل می‌کند مضطرب است، مثلاً حدیثی را با سندی نقل می‌کند و همان حدیث را با سند دیگری نقل می‌کند. لذا نمی‌توان به او اعتماد کرد. حدیث هم ضعیف است چون راوی آن ضابط نیست. و شاء یعنی حسن بن علی و شاء که موثق است.

ابان بن تغلب از بزرگان است که امام علیه‌السلام به او فرمود من دوست دارم شما فتوا بدهی ولی یک ابان بن عثمان داریم. پسر علامه حلی می‌گوید به پدرم گفتم نظر شما درباره ابان بن عثمان چیست؟ علامه حلی فرمود: الاقرب عندی عدم قبول روایت؛ زیرا ابان ناووسی مذهب بود (امام صادق را زنده دانستند و موسی بن جعفر را به‌عنوان امام قبول ندارند) ولا فسق اعظم من فساد المذهب. ابان بن عثمان در روایات فراوانی آمده است و به خاطر همین حرف علامه حلی روایات او را ضعیف دانسته‌اند. دو مطلب درباره ابان: ۱- کثی درباره او گفته است او از اصحاب اجماع است و روایات او قبول می‌شود و این مطلب با کلام علامه حلی در تضاد است. ۲- ابان سه چهار حدیث از ابی الحسن نقل کرده است که علی‌القاعده موسی بن جعفر مراد است و کسی که ناووسی باشد از موسی بن جعفر نقل نمی‌کند. احتمال زیاد دارد که اینکه در کتاب‌ها گفته شده است ابان کان من الناووسیه، اشتباه است و ابان کان من القادسیه صحیح است یعنی اهل منطقه نهاوند بوده است. دو شاهد دارد این مطلب: چون از موسی بن جعفر نقل کرده است و چون کثی می‌کند اجماع داریم که روایاتش قبول می‌شود. قهرا کلام علامه حلی و فخر المحققین پذیرفته نیست؛ بنابراین حدیث از ناحیه ابان مشکلی ندارد.

عبدالرحمن بن ابی‌عبدالله موثق است. این حدیث در وسائل از امام نقل نشده است اما در کتاب‌های دیگر از امام علیه‌السلام نقل شده است.

حدیث پانزدهم: وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنِ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ عَنِ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَصِيَّةٍ لَمْ يَشْهَدَهَا إِلَّا امْرَأَةً فَقَضَى أَنْ تُجَارَ شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ فِي رُبْعِ الْوَصِيَّةِ. (وسائل الشیعه ج ۲۷ ص ۳۵۵ باب ۲۴ از ابواب کتاب الشهادات ح ۱۵)

سند این حدیث صحیح است. حسین بن سعید اهوازی صاحب کتاب الزهد ثقه است. نضر بن سويد توثیق عام دارد چون در سند کتاب تفسیر قمی آمده است. عاصم بن حمید موثق است. محمد بن قیس بجلی کوفی هم موثق است.

تنها شاهد یک وصیتی، زن بود و امیرالمؤمنین طبق آن شهادت قضاوت کرد اما در یک چهارم پذیرفت. مثلاً اگر بچه‌ای به دنیا آمده است و چهار زن شهادت بدهند، به اندازه یک آدم ارث

می‌برد، اگر دو زن باشد، به اندازه نصف و اگر یک زن شهادت بدهد، به اندازه یک چهارم ارث می‌برد.

این حدیث می‌فرماید امیرالمؤمنین شهادت یک زن را در باب وصیت پذیرفت اما حدیث قبلی فرمود شهادت زن پذیرفته نمی‌شود. جمع احادیث در پایان خواهد آمد.

حدیث شانزدهم: وَ عَنْهُ عَنْ حَمَادٍ عَنْ رَبِيعٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فِي شَهَادَةِ امْرَأَةٍ حَضَرَتْ رَجُلًا يُوصِي فَقَالَ يَجُوزُ فِي رُبْعِ مَا أُوصَى بِحِسَابِ شَهَادَتِهَا. (وسائل الشيعه ج ۲۷ ص ۳۵۵ باب ۲۴ از ابواب کتاب الشهادات ح ۱۶)

حسین بن سعید از حماد بن عیسی که از اصحاب اجماع است از ربیع بن ابی‌عبدالله ابن جارود (غیر از ابی‌الجارود معروف است). این سند صحیحه است.

مردی در حال مرگ بود، زنی آمد و مرد نزد او وصیت کرد. آیا شهادت زن پذیرفته می‌شود. شهادت زن در یک چهارم قبول می‌شود. حدیث دلالت دارد که شهادت زن در مسائل مالی پذیرفته می‌شود. بعداً خواهیم گفت که شاید این حدیث تقطیع شده باشد.

حدیث هفدهم: وَ عَنْهُ عَنْ حَمَادِ بْنِ عِيسَى عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: لَا تُقْبَلُ شَهَادَةُ النِّسَاءِ فِي رُؤْيَةِ الْهَلَالِ وَلَا يُقْبَلُ فِي الْهَلَالِ إِلَّا رَجُلَانِ عَدْلَانِ. (وسائل الشيعه ج ۲۷ ص ۳۵۵ باب ۲۴ از ابواب کتاب الشهادات ح ۱۷)

این سند از معتبرترین سندها است. از حسین بن سعید از دو حماد نقل می‌کند که هر دو از بزرگان و اصحاب اجماع هستند.

طبق این حدیث امام صادق علیه‌السلام فرمود: شهادت زن در رؤیت هلال پذیرفته نیست چه به تنهایی و چه با انضمام به مردها.

حدیث هجدهم: وَ عَنْهُ عَنْ صَفْوَانَ وَ فَضَالَهٔ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ النِّسَاءِ فِي الْهَلَالِ وَ سَأَلْتُهُ هَلْ تَجُوزُ شَهَادَتُهُنَّ وَ حَدَّهِنَّ قَالَ نَعَمْ فِي الْعُدْرَةِ وَ النُّفْسَاءِ. (وسائل الشيعه ج ۲۷ ص ۳۵۶ باب ۲۴ از ابواب کتاب الشهادات ح ۱۸)

حسین بن سعید اهوازی از صفوان بن یحیی و فضاله بن ایوب که هر دو از بزرگان هستند. علاء بن رزین که معتبر است. این سند بسیار معتبر است ولی با توجه به اینکه علاء بن رزین به قرینه روایات دیگر علاء مستقیماً از امام صادق علیه‌السلام نقل نمی‌کند، حتماً یک راوی از سند افتاده است لذا حدیث مرسل است و اعتبار ندارد. ولکن غالباً روایات علاء بن رزین از

امام صادق علیه السلام به واسطه محمد بن مسلم است. اگر شخصی که از سند افتاده است محمد بن مسلم باشد، حدیث معتبر است. لذا برای نقل این حدیث باید بگوییم: مرسل او صحیح. مرسل است چون علاء باید با واسطه از امام صادق نقل کند و صحیح است چون می‌دانیم محمد بن مسلم واسطه است.

محمد بن مسلم چهل و پنج هزار حدیث نقل کرده است که سی هزار از امام صادق و پانزده هزار از امام باقر است لذا نیم توان تعیین کرد که حدیث از کدام بزرگوار است.

حدیث نوزدهم: وَ عَنْهُ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيْزٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ تَجُوزُ شَهَادَةُ النِّسَاءِ وَحَدَهُنَّ قَالَ نَعَمْ فِي الْعُدْرَةِ وَ النُّفْسَاءِ. (وسائل الشیعه ج ۲۷ ص ۳۵۶ باب ۲۴ از ابواب کتاب الشهادات ح ۱۹)

حریز یعنی حریر بن عبدالله سجستانی. این سند صحیح است.

شهادت زن در ولادت و بکارت پذیرفته می‌شود.

حدیث بیستم: وَ عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِي عَمِيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ أَجَارَ شَهَادَةَ النِّسَاءِ فِي الدِّينِ وَ لَيْسَ مَعَهُنَّ رَجُلٌ. (وسائل الشیعه ج ۲۷ ص ۳۵۶ باب ۲۴ از ابواب کتاب الشهادات ح ۲۰)

این سند هم صحیح است. رسول خدا شهادت زن را در دین پذیرفت ولو اینکه همراه شهادت مرد نباشد. اینکه پیامبر پذیرفته است به صورت مطلق است یا به صورت بعض؟ به هر حال به صورت مجزئه این حدیث دلالت دارد که شهادت زن در مسائل مالی قبول می‌شود.

حدیث بیست و یکم: وَ عَنْهُ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْمَرْأَةِ يَحْضُرُهَا الْمَوْتُ وَ لَيْسَ عِنْدَهَا إِلَّا امْرَأَةٌ تَجُوزُ شَهَادَتَهَا قَالَ تَجُوزُ شَهَادَةُ النِّسَاءِ فِي الْعُدْرَةِ وَ الْمَنْفُوسِ وَ قَالَ تَجُوزُ شَهَادَةُ النِّسَاءِ فِي الْحُدُودِ مَعَ الرِّجَالِ. (وسائل الشیعه ج ۲۷ ص ۳۵۶ باب ۲۴ از ابواب کتاب الشهادات ح ۲۱)

شهادت زن در باب زنا در صورتی که همراه شهادت مرد باشد قبول می‌شود.

در وسائل الشیعه ابان از سند این حدیث افتاده است و بسیار مهم است. حسین بن سعید اهوازی از قسام بن محمد از ابان بن عثمان از عبدالرحمن بن ابی‌عبدالله که داماد فضیل بن یسار است. سند وسائل اعتبار ندارد اما در تهذیب قاسم از ابان نقل کرده است.